

ACHTER DE SCHERMEN

NIEUWSBRIEF VAN HET WILLEM ELSSCHOT GENOOTSCHAP

Goede wijn behoeft geen krans

Toespraak van PETER VANDERMEERSCH tijdens het tiende WEG-benefietdiner 'Lijmen bij Dwaallicht', 23 februari 2010.

In dit nummer

Goede wijn behoeft geen krans

PETER VANDERMEERSCH

Zelfs een dichter kan niet zonder het schavot

GUY VERHOFSTADT

Mij valt nog eens de wel heel twijfelachtige eer te beurt om hier de sprekers van vanavond te moeten inleiden. U weet dat het spreekwoord zegt: 'Goede wijn behoeft geen krans', en net daarom wordt mij dus elk jaar gevraagd om hier enkele, liefst lovende, woorden te zeggen over de persoon die u zal horen.

Naar jaarlijkse gewoonte wil ik mijn loftuiting beginnen met een blik op de statistieken. En het dient gezegd: die statistieken vertonen verschrikkelijke onevenwichten.

Eerste onevenwicht. Guy Verhofstadt is de twaalfde, Mike Verdrengh straks de dertiende gastspreker op dit benefietdiner. Er gingen hen tien mannen voor, en welgeteld één vrouw, Cathy Berx. Eigenlijk is dat niet aanvaardbaar. Zoals u allen – uitmuntende kenners van Elsschot – maar al te goed

weet, was Alfons De Ridder een man die van vrouwen hield. Dat zijn erfenis hier vooral door mannen wordt geëerd, zou hem hebben bedroefd en ontstemd. (Tussen haakjes: in het geval van Kris Peeters, die hier twee jaar geleden sprak, betrof het dan nog een mooie mannelijke spreker. Wat moeilijk gezegd kan worden over... Louis Tobback, die het hier in 2004 deed.)

Tweede onevenwicht. Van de vorige sprekers waren er negen Vlamingen en amper twee Nederlanders, namelijk Europees commissaris Frits Bolkestein in 2003 en de burgemeester van Amsterdam, Job Cohen, vorig jaar. Ook dat is eigenlijk niet aanvaardbaar. Dat Elsschot zelf een Vlaming was, is voor u, Nederlandse vrienden, maar een flauw excuus. In de canon der Nederlandse letterkunde staat Elsschot op de achtste plaats, na mindere goden als Multatuli, Vondel, Reve, Couperus en nog enkele anderen.

Cyriel, we hebben dringend nood aan enkele Nederlandse sprekers. Maar hou er wel rekening mee dat de avond gezellig moet blijven en niet kneuterig mag worden. Neen, dus liever niet Geert Wilders, liever niet Rita Verdonck en liever ook niet André Rouvoet. Hoewel ze dezer dagen tamelijk vrij zijn, hoeven ook niet Jan Peter Balkenende (door onze Karel De Gucht ooit beschreven als 'een mix van Harry Potter en brave stijfburgerlijk-

heid') of minister Piet Hein Donner, die door onze Freya Van den Bossche dan weer werd bestempeld als 'stijf en truttig'.

Beste Nederlandse vrienden! Dat zijn, vanwege Karel De Gucht en Freya Van den Bossche, geen lieve woorden aan het adres van uw politieke gezagsdragers. Maar ik kan u geruststellen. U moet zich dat niet aantrekken. Ook in België trekt niemand zich iets aan van wat die twee zeggen. Over Balkenende nog het volgende. Het voorbije jaar werd Balkenende ei zo na nog verkozen tot eerste president van Europa. Iedereen was het erover eens dat hij het juiste profiel daarvoor had. Namelijk geen profiel. Geen uitstraling. Geen *sex appeal*. Geen

ideeën. Geen visie. Kortom, Balkenende was inderdaad de geknipte persoon voor de functie.

Tot... de staats- en regeringsleiders in Brussel iemand anders ontdekten. Met nog minder profiel, nog minder uitstraling, nog minder *sex appeal*, nog minder visie. In naam van alle Belgen, neen in naam van alle Europeanen, moet ik mij bij u, Nederlanders, verontschuldigen. U was bijna verlost van Balkenende. Maar Van Rompuy stak daar een stokje voor.

Derde onevenwicht. Van de elf sprekers die Verhofstadt voorafgingen, waren er tien met een uitgesproken politieke kleur. Enkel kerkjurist, publicist, columnist, professor, *stand-up comedian* en televisiefenomeen Rik Torfs, die intussen aan een eigen partij denkt, kan

vooral nog niet aan een klassieke partij worden gelinkt [*inmiddels is Torfs senator voor CD&V, red.*]. Van de overblijvende tien sprekers waren er niet minder dan vijf socialisten (Janssens, Touback, Van Eeckhout, Stevaert en Cohen) en vier christendemocraten (Eyskens, Leterme, Peeters en Berx). Vijf sossen. Vier tsjeven. Er was, mijnheer Verhofstadt, maar één liberaal: Frits Bolkestein. En om eerlijk te zijn, Cyriel, die hadden we misschien beter ook op het lijstje gezet van Hollanders die we niet wilden omdat het toch wel gezellig moest blijven.

Mijnheer Verhofstadt! Vijf socialisten, vier CD&V'ers en één buitenlandse liberaal. Dat is een raar evenwicht. Nu ja, dat is evenveel in evenwicht als een aantal van uw begrotingen dat waren. Met andere woorden: niet... Om maar te zeggen, we verwachten bijzonder veel van u deze avond. U staat negen-een achter. En daar moet u nu wat aan doen. (Tussen haakjes: dat Mark Eyskens en Louis Touback het na hun Elsschotlezing schopten tot

Maar, dames en heren, dat Guy Verhofstadt pas nu de tijd heeft gevonden om de Elsschotlezing te geven, heeft natuurlijk een goede reden. Hij had de voorbije jaren gewoon geen tijd. Hij was het *joenk* dat het land moest runnen. Hij was de *numero uno*. En die heeft wel wat anders te doen. Zoals u weet, dateert de eerste Elsschotlezing van het jaar 2000 en zoals we allen weten, is Guy Verhofstadt in 1999 premier geworden. Hij was, dat herinnert u zich vast, de eerste liberale premier sedert 1938. (*À propos*, ik vertel geen geheimen als ik zeg dat sommige kwaaië geesten hopen dat het weer zestig jaar zal duren voor er een volgende liberale premier komt.)

Maar als premier had Verhofstadt wel wat anders te

juryleden van het geweldige tv-programma De Slimste Mens, dat was dan weer een zuiver toeval. Men had daar gewoon twee wat oudere venten nodig om wat mee te lachen. Maar vertel het niet verder. Ze hebben het nog niet door.)

doen dan Elsschot lezen. Hij moest – volgt u even – de dioxinecrisis oplossen, een euthanasiewet door het parlement krijgen, de kernenergie bannen, het homohuwelijk regelen, de nachtvluchten van DHL doorvoeren, de groenen opeten, de nieuwe politieke cultuur installeren, de snel-Belgwet laten goedkeuren, het migrantenstemrecht door de strot van De Gucht duwen, de Lambermontakkoorden sluiten, de VU een kopje kleiner maken, een Zilverfonds in de steigers zetten (*tiens*, hoe zou het daarmee zijn?), Sabena failliet laten gaan, het kiesstelsel hervormen met provinciale kieskringen, het Generatiepact lanceren, 200.000 extra jobs creëren, BHV splitsen (nou ja)... U hoort het al. Dit land kan niet zonder hem. Weet u nog hoe Verhofstadt in 2004

ei zo na voorzitter werd van de Europese Commissie? Alles was geregeld. De Fransen akkoord, de Duitsers akkoord. 't Was *in de sacoché*. Tot... Tony Blair inzag dat België het niet kon stellen zonder onze grote leider en hij dwars ging liggen. Dus bleef Guy waar hij was, in de Wetstraat 16. Voor nog eens vier jaar.

En zelfs nadat zijn tweede termijn als premier erop zat, had het land moeite om afscheid te nemen van Verhofstadt. Nadat die de verkiezingen van 2007 verloren had, slaagde Leterme er niet in om een regering te maken. Tussen Kerst en Pasen moest Verhofstadt III dus terugkomen om, tot grote tevredenheid van Laken, het land op de sporen te houden.

Verhofstadt was niet alleen onmisbaar voor het land. Ook voor zijn partij. Nadat Bart Somers in juni vorig jaar het voorzitterschap had moeten afstaan (zelf niet al te snugger bleek hij namelijk andere niet al te snuggere parlementsleden te kopen van concurrerende partijen), moest Verhofstadt zelf opnieuw het roer van de Open VLD in handen nemen. Hij stond het pas enkele maanden geleden weer af. En legt zich nu toe op zijn job in het Europees Parlement.

Hij is premier af. Hij is voorzitter af. Hij is een ander mens geworden. Hij liet zijn haar wat groeien, laat zijn

stoppelbaard weleens staan, heeft eindelijk een modieuze bril en heeft dus na tien jaar de tijd gevonden om ons hier over Elsschot toe te spreken. U weet trouwens, mijnheer Verhofstadt, dat Elsschot niet erg hoog opliep met liberalen. In *Lijmen* heeft hij het over liberalen. Op een wel heel cruciaal moment in het boek, namelijk als Laarmans vertelt over de ontmoeting met Boorman. Laarmans vertelt daar dat hij de avond tevoren – ik citeer – ‘lusteloos achter een vlag [had] gelopen, ’k weet zelf niet meer ter ere van wie. Een liberaal of iets van dien aard. In ieder geval ’n man die wij om de tien minuten moesten toejuichen en die dan telkens met een valse lach aan de omstanders allerlei belofde’. U ziet, mijnheer Verhofstadt, Elsschot wist wat liberalen waren.

Dames en heren, het zou heel verkeerd zijn om te denken dat Guy Verhofstadt enkel een politicus is. Hij is veel meer. Hij houdt van lekker eten, Cubaanse sigaren, grappa en wijn. Hij is gepassioneerd door archeologie, architectuur en hedendaagse kunst. Hij fietst graag. En, dames en heren, hij leest weleens een boek. Het verhaal doet bijvoorbeeld de ronde dat hij tijdens saaiere begrotingsbesprekingen *De Da Vinci Code* van Dan Brown zat te lezen. Een boek dat bol staat van geheimtaal en

rare wendingen. Kwatongen beweren dat de begroting daar alle sporen van droeg.

Verhofstadt is niet bang van een kleine overdrijving. Vorig jaar, te gast bij Friedl' Lesage, beweerde hij dat hij 'ongeveer alles had gelezen uit de Franse, Russische en Zuid-Amerikaanse literatuur'. Toen ze hem vroeg naar de boeken die zijn leven hebben beïnvloed, noemde hij in de eerste plaats *Het verdriet van België*, van zijn goede en betreurde vriend Hugo Claus. Vanzelfsprekend stond in het rijtje ook het werk van Karl Popper, die met *De open samenleving en haar vijanden* de politieke bijbel van Verhofstadt schreef. Van Popper komt de leuze 'Optimism is a moral duty', die de lijfspreuk van de premier werd.

Verder dweept Verhofstadt met de in Bulgarije geboren Nobelprijswinnaar Elias Cannetti en met Gabriel Garcia Márquez en Mario Vargas Llosa. Dichter bij huis is hij een grote fan van Mulisch, Reve en Erwin Mortier, wiens *Godenslaap* hij onlangs als juryvoorzitter van de AKO-prijs bekroonde.

'Schrijven is altijd mijn passie geweest', zegt Verhofstadt graag. Zelf schreef hij ook al wat. Enkele burgermanifesten bijvoorbeeld. Maar dat is literatuur waar hij niet zo graag aan herinnerd wordt. Zijn meest recente boek *De weg uit de crisis. Hoe Europa de wereld kan*

redden, valt dan weer zeer aan te raden. En hij werkt aan wat zijn magnum opus moet worden, een recente geschiedenis van Europa.

Vanavond schrijft hij niet, vanavond praat hij. Door zijn aanhangers wordt hij bestempeld als gedreven, visionair en volutaristisch. Door zijn tegenstanders als irrealistisch, naïef en utopisch. Voor de enen is hij een kolerieke hedonist. Voor de anderen de meest bevlogen politicus van zijn generatie. Dames en heren, hij is... Guy Verhofstadt.

In 1971 was ik welgeteld tien jaar oud. En ik was voor de eerste keer verliefd. De prachtige vrouw op wie ik verliefd was, was niemand minder dan Rinda. Sommigen onder u kennen Rinda ongetwijfeld. Zij was de mooie, ranke, zwartharige, sexy Janine Bischops uit de televisieserie *Keromar*.

In mijn herinneringen is het een van de allermooiste series die de BRT van destijds ooit heeft gemaakt. Het ging over de strijd van de Kerten tegen de Bolten. Van Goed tegen Kwaad. Rinda was een van de Kerten. En zoals gezegd was ik verliefd op haar.

Alleen... tussen haar en mij stond Timbal. Hij was de leider van de Kerten en de hoofdrolspeler van de serie. En hij mocht, stel je voor, Rinda kussen. Ik haatte Timbal. Zoals zovelen onder u zich ongetwijfeld herinneren, werd de rol van Timbal gespeeld door de man die zo meteen dit podium zal innemen, Mike Verdrengh.

Hij was een prachtige jongeling met een blonde pagecoupe, een kleurig hippielint in het haar en vooral een prachtig hyperkort minirokje dat zijn mooie benen liet zien. Mike Verdrengh, dames en heren, had de mooiste benen die ooit op de Vlaamse televisie te zien waren. Jaren later besepte ik waarom mijn moeder zo graag naar Keromar keek.

Niemand kon toen vermoeden dat die man in zijn korte rokje een van de meest invloedrijke mediamediamensen zou worden van het laatste kwart van de twintigste eeuw. Hij zou bijna twintig jaar later aan de wieg staan van de commerciële televisie in Vlaanderen. Samen met zijn betreurde kompaan en spitsbroeder Guido Depraetere zou hij in 1989 VTM uit de grond stampen. Maar voor het zover was, doorzwom Verdrengh vele watertjes. De zoon van een schoenmaker en een echte Leuvense *kotmadam* studeerde in 1967 af aan Studio Herman Teirlinck en maakte heel snel carrière in de media. Hij was verbonden aan Radio Luxemburg en Radio Monte Carlo, probeerde de BRT-radio van de jaren

zestig wakker te schudden, schuimde met zijn collega-dj Zaki het hele Vlaamse land af om dansmuziek te draaien en veroverde in 1968 stormenderhand elke Vlaamse huiskamer toen hij elke zondag drie uur lang live het onvergetelijke *Binnen en Buiten* presenteerde.

Voor vrouwen op leeftijd werd Verdrengh in die periode de gedroomde schoonzoon. Voor hun dochters was hij zonder meer een lekker sekssymbool. Vlaanderen had in hem zijn James Dean ontdekt. De lokale versie van *a rebel without a cause*. Tot zijn eigen grote verbijstering stond hij eind van de jaren zestig in Humo's Pop Poll vóór paus Johannes XXIII en voor Eddy Merckx. *A star was born*. En eigenlijk moest alles toen nog beginnen. Verdrengh rolde van het ene BRT-programma in het andere. Talkshows volgden elkaar op. *Mike en Met Mike in Zee* werden vaste waarden. De spelletjesprogramma's werden immens populair: *Tele Top Tien*, *Rad van Fortuin*, *Dubbel dobbel*, *Spel zonder grenzen*. *Et j'en passe*.

Verdrengh was goed in zijn vak, maar onrustig en niet altijd even gelukkig bij de ingedommelde, soms versteende, meestal stoffige, veel te belerende en ongehooflijk zelfvoldane BRT. Eind van de jaren tachtig zette hij dan ook de belangrijkste stap uit zijn carrière. Hij werd een van de grondleggers van de commerciële tv in

Vlaanderen. Hij, die een BV avant la lettre was, pootte in Vilvoorde een televisie- en BV-fabriek neer. Hij werd de oervader van de Wendy's, Betty's, Goedeles, Joyces... van de Danny Verstraetens, de Jeff Hoeyberghs', de Jacky Lafons, de Paul Jambersen, de Bart Peetersen,... van de Pfaffs en de Planckaerts.

Hij is de man die Vlaanderen liet genieten van *Familie*, *De Kotmadam*, *Ons Geluk*, *Groene Vingers*, *Recht van Antwoord*, *Tien om te Zien* en tientallen andere programma's... Hij was de man die van 'Vilvoorde' een begrip maakte. Zoals de 'Reyerslaan' er al een was. Hij was ook de man die er bijna persoonlijk voor zorgde dat de helft van Vlaanderen begin jaren negentig met die vreselijke VTM-sticker op de auto reed.

Tussen zijn activiteiten als directeur door bleef Verdrengh presenteren. *Het Gouden Oog*, *De Vraag van 1 miljoen* en *Zondagmatinee* waren enkele van zijn programma's. Het acteren kwam er dan weer nadat hij in 1996 samen met Depraetere verkozen had om bij VTM weg te gaan. Het jongste jaar heeft Vlaanderen hem opnieuw kunnen zien als de strenge pater familias Karel in *De Rodenburgs*. Nu is hij geen James Dean meer, maar een soort Vlaamse versie van J.R. Ewing uit *Dallas*.

Maar het meest trots is hij naar eigen zeggen op de hoofdrol die hij had in *Lijmen*, de Elsschot-verfilming die Robbe De Hert een kleine tien jaar geleden draaide. 'Ik vond die dubbele bodem geweldig', zegt Verdrengh

daarover in een interview. 'Daarom dat ik die rol ook aanvaard heb. Die strijd tussen de gehaaide Boorman en zijn rechterhand Laarmans, die gewetenswroeging krijgt... Ik ben geen Elsschot-kenner, maar ik denk dat hij op die manier zijn eigen interne strijd van zich afschreef. Naast zijn boeken moest hij ook aan de kost komen als reclameschrijver. Ik denk dat Elsschot zelf tussen Laarmans en Boorman heen en weer werd geslingerd'. Een hele juiste analyse lijkt mij, mijnheer Verdrengh.

Is hijzelf eerder een Laarmans dan wel een Boorman, wou een journalist ooit weten. Ook daarop antwoordde Verdrengh heel gevat: 'Ik bevind mij bij Elsschot. Volgens mij sluit het artistieke commercie niet uit, ze zijn vandaag zelfs meer dan ooit verstrengeld.' Wat er ook van zij, Verdrengh speelde de rol van de slechterik die Boorman is, met overtuiging. In de grote traditie van de *Actor's Studio* leefde hij zich dusdanig in zijn rol in dat hij vijftien kilogram zwaarder werd om de papperige Boorman te kunnen spelen.

Over die Boorman, dames en heren, zei Mike Verdrengh in 2000 het volgende in *De Standaard*: 'Ik hou niet van het personage, maar het intrigeert me wel. Omdat je ze overal tegenkomt, de Boormannen. In de bankwereld, de media, de grote uitgeverijen. Ik heb er de laatste jaren veel ontmoet... Ik merkte tijdens de voor-

bereidingen op mijn rol als Boorman dat ik er een heel arsenaal in mijn achterhoofd heb opgeslagen'. Mijnheer Verdrengh, ik durf het te zeggen, er zitten er hier vanavond nogal wat samen.

Dames en heren, Mike Verdrengh kan intussen met trots achterom kijken. Radiogrootheid, tv-presentator, programmamaker, acteur, occasioneel zanger en gangmaker van het eerste commerciële televisiestation in Vlaanderen. Als er zo iets als een eeuwige *Hall of Fame* van markante tv-persoonlijkheden bestond, was hij zeker van een podiumplaats. Terecht is hij dan ook de voorzitter van de Vlaamse Televisie Academie, die overigens binnen twee weken opnieuw de Vlaamse Televisie Sterren zal uitreiken.

Wat wil hij nog doen in zijn leven? 'Nog heel veel', zei hij in een interview. 'Rollen die ik wil spelen – een tot in de puntjes verzorgde opvoering van *De Vrek* van Molière blijft mijn ultieme droom, wellicht onhaalbaar – maar er zijn ook zoveel films die ik nog wil zien, stapels ongelezen boeken die thuis klaarliggen, plaatsen die ik nog wil bezoeken: Nieuw-Zeeland, Patagonië, de Zuidpool... Mijn ouders zijn negentig jaar oud geworden, dus daar hoop ik voor mezelf ook op. Maar zelfs als ik zo oud zou worden, heb ik geen tijd genoeg. En de tijd die overblijft, wil ik ook veel meer gebruiken voor men-

selijke relaties: mijn vrouw, familie, vrienden... In dat snelle, jachtige mediawereldje heb ik jaren zo lang, zo hard gewerkt dat ik mij nu afvraag of ik er wel genoeg was voor al die mensen op de momenten dat ze mij nodig hadden. Er nu wél zijn, is de topprioriteit.'

Ik eindig met nog twee citaten van Mike Verdrengh. Een van de mooiste citaten die uit zijn mond werden opgetekend, vond ik in een interview met Betty Mellaerts. 'Ik wil oud worden, op voorwaarde dat de verwondering in mijn leven niet weggaat. De dag waarop ik mij niet meer kan verwonderen, en dus ergeren en koesteren, aaien, strelen, is het leven niet meer waard geleefd te worden.'

Over zijn acteren zei hij ooit in onze krant: 'Het

is een vorm van exhibitionisme, de drang om anderen te betrekken in wat je beleeft. In de golfsport bestaat er iets als een hole in one. Op zestig meter sla je de bal recht in dat kleine gaatje. Dat is leuk voor jezelf, maar als er niemand bij is, is er geen fun aan. Je wil dat het gezien wordt. Dat is entertainment.' Mijnheer Verdrengh, Mike, we zijn hier met meer dan vijfhonderd toehoorders. Ik ruim het podium voor u. Sla ons een hole in one.

(De eenakter van Eric Vlamincx die Mike Verdrengh en Guusje van Tilborgh opvoerden tijdens het benefietdiner is inmiddels onder de titel Dubieuze debiteuren verschenen als aparte WEG-uitgave.)

Zelfs een dichter kan niet zonder het schavot

Toespraak van GUY VERHOFSTADT tijdens het tiende WEG-benefietdiner 'Lijmen bij Dwaallicht', 23 februari 2010.

Ik merk dat u er tien jaar over gedaan hebt om als gastspreker voor dit benefietdiner een Vlaamse liberaal te vinden. Als het dan toch een liberaal mocht zijn, ging u hem – enkele jaren terug – zelfs in Nederland zoeken, mijn goede vriend Frits Bolkestein. Misschien denkt u dat er niet zoveel liberalen meer zijn die zich Willem

Elsschot herinneren. Maar dan hebt u zich vergist. Want toen ik uw uitnodiging onder ogen kreeg, moest ik daar nauwelijks over nadenken. In dit land moet een tweede Elsschot nog geboren worden. En dat ik hier het woord mag voeren in het vijftigste jaar van zijn heengaan, vind ik een hele eer. Het biedt mij de gelegenheid een schrijver en dichter te gedenken die als geen ander onze Vlaamse, Belgische en Europese snaren blijft beroeren.

Niet dat ik Elsschot wil *recupereren*. Een liberaal zal ik hem niet noemen. Daarvoor was zijn geloof in de verbeterbaarheid der dingen te zwak. Maar een socialist, een christendemocraat, een nationalist of een conservatief was hij als zakenman, bankier of boekhouder evenmin. Omdat bij uitstek de partijpolitiek hem Siberisch koud

liet, en hij zich zeker geen partijkaart liet aansmeren. En hij is niet de enige; zo ken ik er veel onder zijn schrijvende of dichtende collega's. Als er één 'mensensoort' is die je nauwelijks een partijpolitiek etiket kan opkleven, dan zijn het onze schrijvers en dichters wel.

Als ik al een liberale karaktertrek in hen mag herkennen, dan

is dat veelal hun onverdond individualisme, wat mij betreft in de positieve betekenis van het woord. Hun unieke en onverwoestbare eigenheid, anderen noemen het wel eens hun eigenzinnigheid, waarin hun creativiteit nog het best tot uiting komt. Elsschot blijft Elsschot, en zo was er maar één. Zoals Claus voor altijd Claus zal blijven. Lanoye blijve Lanoye, en laat Mortier Mortier zijn, en Verhulst Verhulst. Schrijvers en dichters, en zoveel andere kunstenaars, worden niet in serie gemaakt. Ze staan er, en ze staan op zichzelf. En je kan niet om ze heen.

Dit wil niet zeggen dat een schrijver iemand is, die je om het even waar of wanneer kan 'neerzetten', een monoliet die los staat van tijd en ruimte. Wat mij trouwens in de figuur Elsschot altijd al fascineerde is die altijd aanwezige en altijd voelbare spanning tussen de wereld en de tijd

waarin hij leefde, en eerdere of latere tijden of werelden. Als ik de voorbije weken zijn werk mocht herlezen, want hij heeft niet zóveel geschreven, viel het mij op dat hij zijn eerste prozawerk, *Villa des Roses*, publiceerde in 1913 –en zijn laatste, *Het Dwaallicht*, in 1946. Zelfs de titels lijken mij, retrospectief, schitterend gekozen. Zijn *Villa des Roses* ademt nog de sfeer uit van de *belle époque*, dat unieke tijdsgewricht dat het laatste kwart van de negentiende eeuw nog met 1914 verbond. *Het Dwaallicht* kon hij alleen schrijven in de schaduw van de Tweede Wereldoorlog.

In 1913 was Elsschot 31, in 1946 werd hij 64. Dat waren de ijkpunten van zijn schrijvend leven. In die jaren werden in Europa liefst twee wereldoorlogen uitgevochten, de meest bloedige oorlogen ooit, onderbroken door een *interbellum* – dat vele historici omschreven hebben als het vreemdste onderdeel van wat in feite een lange, slevende Dertigjarige Oorlog was. Een lange sombere periode, gekenmerkt door een verlamme nostalgische nostalgie naar een verdwenen tijd. Elsschot omschrijft zo'n gevoel als die 'weemoedigheid, die niemand kan verklaren,/ en die des avonds komt, wanneer men slapen gaat'. Het interbellum kende de opkomst en doorbraak van de meest radicale uitersten: het communisme, het nazisme, het fascisme. Het is een wonder dat Europa die uitersten overleefde. Het is een mirakel dat we naderhand op basis van die

contrastervaring een vrij, een vreedzaam en een welvaarend Europa konden opbouwen. Maar dat kon toen geen mens weten, zelfs Elsschot niet, die in de jaren twintig en dertig de werken schreef die ons nu nog altijd fascineren.

Dat waren kaskrakers die we nu nog altijd lezen: *Een Ontgoocheling*, *De Verlossing*, *Lijmen*, *Kaas*, *Tsjip*, *Pensioen*, *Het Been*, *De Leeuwentemmer*, *Het Tankschip*. Het blijven titels die alle leden van dit Genootschap ongetwijfeld beter kennen dan ik, en die ik hier nauwelijks zal toelichten. Ik kan er alleen mijn lezing of mijn indrukken aan toevoegen. En dat blijven herinneringen aan of verwijzingen naar dat donkere hart van de twintigste eeuw, de Europese jaren 1913-1946. Een duisternis die ver van ons af staat, ik spreek dan voor mijn generatie. Maar een duisternis die ook nu ons nog beroert. Dankzij schrijvers en andere kunstenaars die niet alleen de geest van hun tijd weergeven maar die ook verbanden leggen met andere tijden en andere werelden. En dan stond Elsschot echt niet alleen, maar deelde hij het publieke forum met *Die Untergang des Abendlandes* van Spengler, *Die Welt von gestern* van Zweig, *Das Unbehagen in der Kultur* van Freud, *De opstand van de massa's* van Ortega y Gasset, *Der Mann ohne Eigenschaften* van Musil en zeker de *Radetzky-marsch* van Roth.

Het zijn maar enkele tijdgenoten van de schrijvende Elsschot die ik opsom. Grote namen naast Laarmans en Boorman, het onvergetelijke duo uit *Lijmen* en naar verluidt de twee uitersten van Elsschots eigen persoonlijkheid. De gehaaide zakenman en de gevoelige idealist. Het spanningsveld tussen beiden was kenmerkend voor het hele interbellum. Een spanningsveld dat aan de basis lag van een algemeen gevoel van ontredde en weemoed naar de vervlogen jaren van iemand die tijdens *de belle époque* was opgegroeid.

Wat mij betreft, blijken die ontredde en die weemoed nog het duidelijkst uit de *Verzen* van Elsschot. Omdat poëzie, denk ik toch, de geest van een tijdperk nog veel duidelijker, en scherper en beknopter kan vatten dan proza dat kan. En omdat verzen, zeker uit de pen van Elsschot, zich veel dieper in je brein nestelen, en er zich niet

meer uit laten verdrijven. Dat is zeker het geval voor de regels van Elsschot die iedereen kent:

Maar doodslaan deed hij niet, want tussen droom
en daad
staan wetten in den weg en praktische bezwaren,

of neem die eerste verzen van ‘Spijt’:

Dat in gemelijke grillen
ik mijn dagen kon verspillen,
dat ik haar voorbijgegaan
of een steen daar had gestaan.

Die eerste verzen ‘Bij het Doodsbed van een Kind’ ook:

De aarde is niet uit haar baan gedreven
toen uw hartje stil bleef staan,
de sterren zijn niet uitgegaan
en ’t huis is overeind gebleven.

Of neem de eerste regels, ik kan niet al zijn verzen memoreren, van die klacht van een oudere:

Ik word aan ’t oud zijn niet gewend.
De lichterlaaie die ik heb gekend
zit nog te diep in mijne knoken
en blijft mij dag en nacht bestoken.

Vele verzen van Elsschot, dames en heren, soms cynisch, vaak ironisch, altijd aangrijpend, roepen echo’s op van de kleine intermenselijke betrekkingen, een moeder, een kind, een koppel, de ouderdom. Maar er zijn er minstens twee met een uitgesproken politieke kleur. En dat kon mij, als politicus, natuurlijk niet ontgaan. Zijn gedicht over Marinus van der Lubbe, de Nederlandse communist die in 1933 in Berlijn door de nazi’s opgepakt werd, verdacht van de brand in de Rijksdag, en die door de nazi’s onthoofd werd. En dichterbij: zijn Borms-gedicht, neergeschreven na de terechtstelling – dood met de kogel – van de 68-jarige Vlaamse nationalist August Borms, in 1946.

Van ‘Van der Lubbe’ herinner ik mij drie strofen die me achtervolgen:

Jongen, met je wankel hoofd
aan de beul vooruit beloofd,
toen je daar je lot verbeidde
stond ik wenend aan je zijde.

Daarom zijn pikante uitval naar de Nederlandse koningin:

’t Had de Koningin behaagd
dat je gratie werd gevraagd,
maar voor zulk een vieze jongen
wordt meestal niet aangedrongen.

Om zijn meest kritische uitbrander naar ‘Holland’ niet te vergeten:

Laat het stikken in zijn centen,
in zijn kaas en in zijn krenten,
in zijn helden, als daar zijn:
Tromp, De Ruyter en Piet Hein.

Ik plaats er onmiddellijk zijn uitval naast in de zaak-Borms. Ik haal opnieuw drie strofen aan:

Voor rechters-soldeniers, beroepen door de Staat,
is het u dan vergaan zoals het dapperen gaat.
En de Regent keek toe, stilzwijgend, onverstoord,
maar nam zijn pen niet op voor 't schrijven van
één woord.

[...]

En dat geen enkele stem tot u is opgegaan
toen ieder in zijn geest u voor die muur zag staan.
De Paus heeft niet geroerd, wij allen zwegen stil
als was die snode daad des Heren eigen wil.

Maar ook in deze verzen kon Oranje niet ontbreken:

Nog glom een laatste sprank: Oranje's vrome telg
verheft des Zwijgers stem en schut die stoere Belg.
Uw nood, helaas, drong niet tot in de troonzaal
door:
wie eenmaal is gedoemd vindt nergens meer
gehoor.

Mijnheer de voorzitter, al deze verzen maken van Elsschot
nog geen politieke dichter. Evenmin was het zijn bedoeling,
denk ik, om het gedachtegoed van Borms of Van der Lubbe
te loven. Wat hem tarte was hun terechtstelling, niet hun
politieke overtuiging. Ik zal het omdraaien: als Borms en
Van der Lubbe niet terechtgesteld waren, had Elsschot deze
verzen nooit geschreven. Maar zo zit de wereld nu eenmaal
in elkaar. Ook een dichter kan niet zonder het schavot.

COLOFON

Deze editie van de nieuwsbrief *Achter de schermen*, uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w., verscheen in november 2010 in een oplage van 1100 exemplaren, bestemd voor de leden van het WEG

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be

Bank

België:

KBC Bank 409-8578841-11

Nederland:

ABN AMRO BANK 53.28.777.13

Secretariaat

Lijsterbeslaan 6 | B-2920 Kalmthout | België
tel. & fax: 03/666.78.70

Redactie

Koen Rymenants

(koen.rymenants@arts.kuleuven.be)

Cyriel Van Tilborgh

(cyriel.van.tilborgh@skynet.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh

Vice-voorzitter: Vic van de Reijt

Bestuursleden:

Jan Maniewski

Yvan De Roover

Janny Nijhof

Koen Rymenants

WEG-fotograaf: Alain Giebens

(alain.giebens@skynet.be)

Administratieve ondersteuning: Iris De Rijcker

Ereleden WEG

AMVC-Letterenhuis

Canvas

De Morgen

De Standaard

Ernst & Young

Gazet van Antwerpen

Het Belang van Limburg

Het Parool

Hollands Diep

KBC Bank & Verzekering

Knack-Weekend

Lessius Antwerpen

McKinsey & Company

Mercator Verzekeringen

Psychologie Magazine

Vlaams Fonds voor de Letteren

Vrij Nederland

VVL BBDO

Lay-out & druk

Jan Vanriet, Jan Depover

EPO